

ДЕРИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ІННОВАЦІЙ

У статті розглянуто проблеми утворення англійських неологізмів у результаті реалізації дериваційних процесів. На матеріалі англійських новотворів простежено базові характеристики дериваційного механізму англійських інновацій. У результаті проведеного дослідження виявлено, що для англійських неологізмів-дериватів характерне номінативне словотворення, конструктивне словотворення, компресивне словотворення, експресивне словотворення та стилістичне словотворення.

Ключові слова: деривація, словотворення, лексичне значення, дериваційне значення, неологізм.

В статье рассматриваются проблемы образования английских неологизмов в результате реализации деривационных процессов. На материале английских новообразований прослежены базовые характеристики деривационного механизма английских инноваций. В результате проведенного исследования выявлено, что для английских неологизмов-дериватов характерно номинативное словообразование, конструктивное словообразование, компрессивное словообразование, экспрессивное словообразование и стилистическое словообразование.

Ключевые слова: деривация, словообразование, лексическое значение, деривационное значение, неологизм.

The article dwells on the problems of English neologisms formation as a result of realization of derivational processes. The basic characteristics of the derivational mechanism of English innovations have been revealed on the material of English innovations. It has been found out that English derived neologisms are characterized by nominative word-formation, constructive word-formation, compressive word-formation, expressive word-formation and stylistic word-formation.

Key words: derivation, word-formation, lexical meaning, derivational meaning,

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку когнітивної науки увагу мовознавців привертають проблеми репрезентації мовного знання засобами мови як знакової системи. Це виявляється, насамперед, у спробах вивчення шляхів оптимізації структурної організації лексичної одиниці при передачі мовного знання (В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, С. М. Єнікеєва, А. Е. Левицький, О. С. Кубрякова, М. М. Полножин та ін.), що складає предмет когнітивного словотвору. Особливу увагу дослідників привертають проблеми творення нових слів та їх функціонування у мові. Тут можна говорити, передовсім, про потужні центри дослідження мовних новотворів як у Росії (Калінінградська школа, очолювана Вірою Іванівною Заботкіною), так і в Україні (Запорізька школа, очолювана Юрієм Антоновичем Зацним). Незважаючи на широкий спектр проведених досліджень у цьому плані, поза увагою лінгвістів все ще залишаються важливі аспекти формування новотворів, які стосуються розкриття їх дериваційних механізмів як засобів поповнення лексичного складу мови.

Мета статті полягає в розкритті базових характеристик дериваційного механізму, який

лежить в основі утворення англійських інновацій, відібраних із публіцистичних текстів та словників нових слів [1; 2; 5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Прості слова фіксують у мовній картині світу ніби окремі її відтинки, слова-деривати роблять за своєю суттю інше: маючи здатність зробити те ж саме, що й просте слово, тобто назвати окрему дію, окремий предмет тощо, виділяючи й ототожнюючи особливий фрагмент світу, вони одночасно вказують на його зв'язок з іншою дією, ознакою або предметом, на його відношення до них, порівн.: *cracker, actioner, ageful, alphabetism* (тут і далі приклади, відібрані із [1; 2; 5]. – Б. В.). Така вказівка дозволяє поєднати новий досвід зі старим, дізнаватися про невідоме через відоме, що, звичайно, полегшує доступ до нового знання.

Reports on Apple Computer's cross-promotion negotiations with the Twentieth Century Fox for the science fiction actioner «Independence Day», following the success of its earlier tie-in with «Mission Impossible». Program plans; Apple chief Jon Holtzman's comment on the value of movie-tie-ins for the company.

(Entertainment Weekly; April 20, 2007)

*Reports on the effect of **alphabetism**, which refers to discrimination against those whose surnames begin with a letter in the lower half of the alphabet. Discussion of how people become alphabetically disadvantaged; Solution of alphabetic advancement; Statistic indicating that the alphabetically disadvantaged thrive at corporate leadership.*

(The Straits Times, June 6, 2009)

Як відзначає у працях О. С. Кубрякова [4], деривати фіксують такі структури знання, які містять різні відомості, тому що вони здатні називати різні модифікації дій, називати носіїв різних ознак, позначати самі ці ознаки [4, с. 14], наприклад:

to adultify – змушувати дитину поводитися так, як ведуть себе дорослі люди; to babify – одягатися й уживати косметику таким чином, щоб відповідати чоловічому уявленню про жіночу красу; animal-free – ті, що утримуються або не вживають продукти тваринного походження; belt bag – сумочка, що носять на поясі або плечі; brewpub – пивна, що є одночасно й броварнею; bruncher – той, хто снідає пізно, поєднуючи перший сніданок і ленч, особливо у вихідні дні, а також містити оцінку позначуваному.

*The article presents a list of accessories worn by actress Jenna Dewan that can be purchased on the website www.target.com including a **belt bag**, a hat and bracelets.*

(San Diego Union–Tribune, March 9, 2009).

Очевидно, у словотворенні важливим критерієм є відповідність моделі і відсутність у літературній мові слів абсолютно синонімічних даному. Наприклад, за допомогою префіксів **mega-** (величезний, гігантський, дуже важливий), **hyper-** (дуже, надзвичайно), **e-** (електронний) було створено цілу низку новотворів, на зразок: *mega-bookstore, megabrain, megarich, megacity, hyperflier, hyperpower, e-revolution, e-waste, e-reading, e-learning*

*Instead of ambivalence, the novel seems based on a Manichaeism strikingly similar to the one that the author himself attributes to the US, as when in the novel he lets Rourke ask Mundy if he is «for us or against us», or when, in the article for The Times, he writes about the **Bushite** belief in «Absolute Good and Absolute Evil». In *Absolute friends, the US* – «the one great **hyperpower** in the Sky» – comes to embody an evil so absolute that even comparisons with Nazi Germany, hitherto the epitome of evil, are barely sufficient.*

(The New York Times, November 8, 2007).

Значна кількість інновацій продовжує створюватись з елементом **-speak** (мова, жаргон): *ecospeak, eurospeak, NATOspeak* та його неповним синонімом **-babble** (жаргон, іронічна конотація): *e-dubabble, neurobabble*.

On the other hand, some authors report that the emergence of global English has created a homogenised form of communication, and it has made 'mother tongue speakers fear that, in the process of becoming common property, their native tongue is turning into a «hybrid» language sometimes referred

*to as **Eurospeak** within the European Union and more broadly as «McLanguage».*

(The Guardian, December 11, 2007);

***Megarich** financier Kirk Kerkorian knows how to make a fortune in the glitter mills of Las Vegas and Los Angeles, but can he do it in gritty Detroit?*

(Los Angeles Times, October 1, 2008).

Значення таких новотворів легко декодувати і без наявності якого-небудь контексту завдяки продуктивним моделям, за якими вони утворюються. Тому вважаємо, що відповідність того чи іншого утворення моделі не може бути єдиним критерієм, оскільки модель передбачає певну сполучуваність частин мови і різних афіксів, але не сполучуваність значень, коли в їхньому декодуванні на допомогу приходить контекст.

Іншою необхідною умовою кодування неологізму є встановлення (окрім міри поширеності в мові і відповідності моделі) його практичної необхідності, оскільки нове слово, що відображає нове знання, може стати необхідним лише в тому випадку, коли воно відрізняється від існуючих значень емоційно-експресивним забарвленням або відтінком значення, можливостями поєднання з іншими словами.

Наприклад, неологізм *alpha-teen* – підліток, який займає позицію лідера, так само, як інші неологізми, створений за аналогічним патерном: *alpha dog, alpha girl, alpha male*, але відрізняється емоційно-експресивним забарвленням, певною гіперболізацією лідерських якостей підлітка.

Alpha dog is almost a sociological study of a youthful culture awash in freedom and steeped in violence, drugs, casual sex and offensive language. It also shines a light on parents who have abdicated their positions of guidance and discipline.

(The Houston Chronicle, August 13, 2008).

До основних понять словотворення належить здатність похідного слова, що є носієм як лексичного, так і дериваційного значень, служити засобом когезії та реалізації двобічних зв'язків – по лінії семантики і по лінії узагальненого словотворчого значення при одночасній актуалізації різноманітних асоціативних (парадигматичних) зв'язків – синонімічних, антонімічних та ієрархічних. У тексті найяскравіше відображена конструйованість похідного слова у мовленнєвому акті. Кожний його різновид служить засобом актуалізації різних аспектів складного словотворчого механізму, що має діяльнісний характер [3, с. 125]. Останній виявляється в мовленнєвому акті в таких його шести різновидах:

1) утворення в процесі мовленнєвого акту похідного від поданого у попередньому тексті базового слова і словосполучення:

*«Tweeting is so natural for the theater», said Michael Yawney, an associate professor of theater at Florida International University. ... That's one of the reasons why the Palm Beach Opera began offering **tweet seats** in December for a performance of «Madama Butterfly» at the Kravis Center for the Performing Arts in West Palm Beach.*

(Florida Sun Sentinel, February 20, 2012);

*But theatres, ballet companies and opera houses have been quietly opening their doors to **tweeters** and **texters**. It even arrived on Broadway Feb. 19, when a production of *Godspell* held a special performance with «**tweet seats**». «The 18 of us chosen for this event were chosen because of our love for *Godspell* and for **Twitter**», says Caryn Savitz, who **live-tweeted** the Biblical action.*

(The Christian Science Monitor, April 20, 2009);

2) використання в одному тексті низки одноструктурних утворень від різних основ:

*Those who accept the global-warming theory are said to take the **warmist** position. ... To complicate the issue, other climatologists believe both **warmists** and **coldists** fail to take into account the possibility that **warming** and **cooling** factors could balance each other, resulting in a more or less static climate.*

(The New York Times, May 26, 2010);

3) утворення похідних різних структур від однієї основи:

*«**Downsizing** became popular a few years ago to replace layoffs, but then people started thinking downsizing was too negative, he says. From that, «**rightsizing**» was born».*

(The Houston Chronicle, March 15, 2011);

4) утворення слів, що реалізують одне й те ж дериваційне значення:

*a) Last year's UN human development report for Egypt said many of the nation's young people were trapped in «**waithood**», defined as a prolonged period «during which they simply wait for their lives to begin».*

(The Observer, January 23, 2011);

*b) Long-term-care (LTC) insurance, to cradle your weary bones when you're 85. Prepare early for **cronehood!***

(Newsweek, September, 2010);

5) каламбурне зіткнення похідних від омонімічних їм близьких за звучанням слів, виявлення внутрішньої форми слів як семантичної і структурної співвіднесеності морфем, що складають слово, з іншими морфемами цієї ж мови, наприклад:

*Sir Lancelot once had a very bad dream about his horse. It was a **knight mare**.*

(Newsweek, August, 2008);

6) семантичне протиставлення спільнокорених слів або паронімів:

*a) «**Nuclear physics**», said Erik reflectively. Maybe that's for me... Did fox ever ask you wanted to be a **physicist** when you first came here?»*

(The Observer, February, 2009);

*b) «Hello, doc. You got a job here as a house **physician**?»*

(The Observer, April, 2011).

У наведених випадках відбувається актуалізація того чи іншого аспекту процесуального механізму словотворення:

1) актуалізація зв'язку «базове – похідне» у процесі породження похідного слова;

2) актуалізація словотвірної структури слова;

3) виявлення опозицій, які співвідносять однокореневі слова з різними дериваційними

значеннями, що співставляються за тими чи іншими семантичними компонентами;

4) зіставлення членів однієї словотвірної категорії, яке призводить до актуалізації певного дериваційного значення, і синонімічних засобів його вираження;

5) жартівливе, з орієнтацією на мовну гру, членування і псевдочленування слова, що актуалізує його внутрішню форму;

6) семантичне протиставлення однокорених слів, які наближаються за дериваційним, але розходяться за лексичним значенням.

Породження похідних слів у тексті відбувається за законами аналогії відповідно до основних функцій словотворення: номінативної, конструктивної та експресивної. Вони або приводять у дію будь-які активні моделі мови, або реалізують у новому матеріалі наявні у мові «конкретні зразки». У тексті відбувається актуалізація всіх зв'язків і відношень системи словотворення: слів одного словотворчого типу, однієї словотвірної категорії, парадигми, гнізда, базового й похідного. Активність функціонального словотворення властива різним сферам спілкування сучасної англійської мови, серед яких найяскравіше виділяються художня література, розмовна мова й публіцистика.

Найновіші дослідження в галузі словотворення різносистемних мов підкреслюють неоднорідність дериваційного механізму мови за своїми функціями. Найповніший опис словотвірних функцій наводиться О. О. Земською, до яких вона зараховує: 1) власне номінативну; 2) конструктивну; 3) компресивну; 4) експресивну і 5) стилістичну [3, с. 8]. Ці п'ять функцій словотворення відображають різні комунікативні настанови мовця: 1) утворити необхідне найменування; 2) змінити синтаксичну побудову мовлення; 3) утворити коротку номінацію; 4) отримати експресивну форму вираження; 5) використати засіб вираження, який відповідає тій чи іншій сфері мовлення, тобто погодити його з певною сферою мовлення, різновидом спілкування [3, с. 8]. Проілюструємо це на прикладах.

1. Власне номінативне словотворення. Похідне утворюється для найменування певних реалій, серед яких є й нові, або для перейменування старих назв предметів, дій, ознак, наприклад: *finching, ignorement, to netify, porching, vegivore, webbiage.*

*The author's experience as a paperboy; Paper routes taken over by adults in cars; Difficulty of «**porching**» a paper, throwing a paper so it lands on a customer's porch.*

(Western Mail, November 21, 2009);

2. Конструктивне словотворення (номіналізація). Похідне утворюється з метою зміни структури мовлення: відбувається згортання опозиції, спрощується синтаксична побудова мовлення. Цю функцію обслуговують так звані синтаксичні деривати, тобто похідні, які відрізняються від базових слів не значенням, а за приналежністю до іншої частини мови: віддієслівні іменники із значенням абстрактної дії, віддієслівні іменники, що мають абстрактну ознаку, наприклад: *grinter, garmentitious, warmist, etc.*

How suitable it is that the warmists are gathering in Copenhagen, flying in on their private jets and being chauffeured around in vast limousines.

(St. Petersburg Times, June 23, 2008);

3. Компресивне словотворення служить для скорочення наявних у мові номінативних одиниць. Воно включає різноманітні скорочені номінації, які обслуговують різні способи немодельованого утворення слів. До них у першу чергу належать скорочення:

а) афереза, наприклад: *bone* (від *trombone*), *cot* (від *apricot*), *fume* (*perfume*) і т. н.;

б) синкопа, наприклад: *bacty* (від *bacteriology*), *bonza* (від *bonanza*), *mux* (від *multiplex*) і т. н.;

в) апокопа, наприклад: *cam* (*camisole*), *con* (від *convict*), *corp* (від *corporal*) і т. н.;

г) як на початку, так і в кінці слова, наприклад: *tec* (від *detective*), *fess* (від *professor*), *devu* (від *affidavit*) і т. н.;

д) літерне позначення типу *BBQ*, *B2B2C*, *DWT* тощо.

4. Експресивне словотворення. Похідне слово утворюється для вираження суб'єктивного ставлення мовця до того, що іменується, або до адресата мовлення, його мікросвіту, наприклад: *jo-jo*, *zigger-zagger*, etc.

5. Стилістичне словотворення. Це найменш вивчена функція словотворення в англійській мові, до якої належать явища, коли похідне відрізняється від базового слова лише стилістичним забарвленням, наприклад: *eagle* – *eaglet*, *kitchen* – *kitchenette*, etc.

TEXAS MONTHLY BBQ FESTIVAL

He found new digs, renamed his joint Bertram Bar B Que, and is still producing the same great mesquite-smoked brisket, ribs, sausage, and chicken that so inspired us two years ago.

(The Houston Chronicle, October 14, 2009).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, виявлення і вичерпний опис будь-яких структурних елементів, які складають лексичний склад мови, є важливим чинником у розкритті змісту лексичних інновацій, що передають мовне знання у процесі комунікації. Перспективним видається дослідити інвентар дериваційних засобів у сучасній англійській мові, який використовується для створення неологізмів, з урахуванням когнітивного та епістемічного чинників. Такий опис також уможливив би виявлення лінгвокреативного механізму поповнення лексичного складу сучасної англійської мови у координатах англійської лінгвоментальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
2. Зацний Ю. А. Нова розмовна лексика і фразеологія : англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2010. – 224 с.
3. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М. : Наука, 1992. – 221 с.
4. Кубрякова Е. С. Номинативный акт и его когнитивно-прагматические аспекты / Е. С. Кубрякова // Когнитивные и коммуникативные аспекты английской лексики : сб. науч. трудов МГЛУ. – М. : МГЛУ, 1990. – Вып. 357. – С. 9–14.
5. E-library Questia [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.questia.com>.

© Бялик В. Д., 2014

Дата надходження статті до редколегії 24.12.2013 р.

БЯЛИК Василь Дмитрович – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Коло наукових інтересів: когнітивістика, словотвір, переклад, лексична семантика.